

บทวิจารณ์หนังสือ

Gender in Southeast Asia เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)

เขียนโดย ปรานี วงษ์เทศ.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. 2549. 374 หน้า

ภักดีกุล รัตนา
Pakdeekul Ratana

หนังสือ **Gender in Southeast Asia เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)** เป็นตัวอย่างของความสนใจต่อการศึกษาสตรีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หรือในที่นี้ผู้เขียน อ.ปรานี วงษ์เทศ ใช้คำว่า สุวรรณภูมิ หรืออุษาคเนย์) ที่ให้ความสำคัญต่อการอบการศึกษาในแนวทาง gender ซึ่งผู้เขียนใช้คำว่า “เพศสภาวะ” ในความหมายของระบบทางวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่มีการผลิตซ้ำ พร้อมทั้งมองว่า “เพศ” คือ อวัยวะที่มีแต่กำเนิดอันแสดง ถึงอัตลักษณ์ของมนุษย์ได้ชัดเจนที่สุด ขณะที่คำนิยม ทศนคติ หรือกรอบความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวกับเพศเป็นเสมือน “สภาวะ” ที่ถูกสร้างขึ้นจากสภาพแวดล้อมอันเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษาเรื่องเพศสภาวะจึงมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจในลักษณะของสังคมใดสังคมหนึ่งด้วย

จุดประสงค์ของการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนผู้เขียนจึงนำเสนอเนื้อหาด้วยการรวบรวมบทความและงานวิจัยของนักวิชาการ

ตะวันตกที่สนใจศึกษาลักษณะเพศสภาวะในสังคมอื่นที่อยู่นอกสังคมตะวันตก อาทิ Shelly Errington, Leela Dube, Wazir Johan Karim, Susan Stars Sered และ Penny Van Estreik มาเรียบเรียงและสรุปความ ประกอบกับประสบการณ์ในการออกภาคสนามของผู้เขียนเอง และนำเสนอเป็น 5 บท โดยแบ่งเนื้อหาเป็นสองส่วน คือ **ส่วนแรก** นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเพศสภาวะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบทที่ 1 และ 2 **ส่วนที่สอง** เป็นการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วรรณนาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชายในสังคมอุษาคเนย์ เช่น โครงสร้างและการจัดระเบียบสังคมผ่านระบบเครือญาติและการแต่งงาน ประเด็นเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และค่านิยมที่ส่งผลต่อสถานภาพและบทบาทด้านสังคม เศรษฐกิจ และสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย ในบทที่ 3 ถึงบทที่ 5 โดยผู้เขียนมีมุมมองต่อการศึกษาเพศสภาวะในอุษาคเนย์ว่า ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วรรณนามีความสำคัญต่อการศึกษาบทบาทหญิงชายทั้งในภาคพื้นทวีปและในหมู่เกาะ เพราะความเปลี่ยนแปลงในบริบททางประวัติศาสตร์รวมถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ล้วนส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายที่นับวันจะทวีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากนี้ ประเด็นหนึ่งที่ถูกเน้นย้ำเสมอในงานชิ้นนี้คือ ประเด็นที่ว่า “เพศสภาวะ” มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมทั้งนี้เป็นผลจากความแตกต่างกันตามบริบทและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นการเข้าใจต่อเพศสภาวะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงควรให้ความสนใจต่อภูมิหลังของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคด้วย โดยผู้เขียนมีท่าทีต่อการตีความเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและชาย โดยเฉพาะประเด็นสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า ควรให้ความสำคัญต่อ “สภาวะ” ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ขนบประเพณี หรือแม้แต่พิธีกรรมของคนในสังคม อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจต่อวิถีแห่ง “อำนาจ” ในบทบาทของผู้หญิงในอุษาคเนย์มากขึ้น เช่น ด้านเศรษฐกิจที่ผู้หญิงในอุษาคเนย์มักมีอย่างทัดเทียมกับผู้ชาย แทนที่จะมองและตีความสภาวะอย่างสังคมตะวันตกที่เน้นลักษณะทางชีวภาพและจิตวิทยาของปัจเจกเท่านั้น (หน้า 57)

การที่บทความส่วนใหญ่เป็นการวิจัยด้านมานุษยวิทยา ทำให้เนื้อหาและสาระเน้นหนักไปทางการอธิบายในเชิงมานุษยวิทยา กล่าวคือ การให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติการแต่งงาน รวมไปถึงศาสนาและความเชื่อในสังคม อาทิ ความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น โดยปัจจัยเหล่านี้ต่างมีผลต่อการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและชาย ยกตัวอย่างเช่น การจัดแบ่งกลุ่มทางสังคมว่าใครที่สามารถแต่งงานกับใครได้บ้าง ระบบการสืบสายทางฝ่ายพ่อและแม่ที่ทำให้ผู้หญิงในอุษาคเนย์มีสถานภาพค่อนข้างสูง การแบ่งพื้นที่ของอำนาจ (space and power) ทางวัฒนธรรมของหญิงและชาย ที่ว่าผู้ชายจะมีบทบาทสัมพันธ์กับศาสนาขณะที่ผู้หญิงจะอุทิศตัวไปมีส่วนร่วมในความเชื่อพื้นเมืองแทน (หน้า 106) รวมไปถึงการศึกษาความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผลต่อการสร้างเพศภาวะหรือความเป็นหญิงหรือชาย เช่นการแบ่งงานแรงงานตามเพศ และการแบ่งบทบาททางสังคมจากเพศ และยังเสนอว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อมและความเข้มข้นของระบบทุนนิยมที่ทวีมากขึ้น ล้วนส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและชายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะเมื่อสภาวะแปรเปลี่ยนไปบทบาททางเพศย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

นอกจากนี้ ผู้เขียนซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้มีการเสนอบทความเกี่ยวกับผู้หญิงในมิติต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อในอุษาคเนย์ แต่ผู้เขียนก็ยังให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์ทางมานุษยวิทยาที่เน้นความสำคัญของโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ปรากฏในขณะใดขณะหนึ่งและนำมิติทางเวลา (time dimension) และความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์เข้ามาพิจารณาค่อนข้างน้อย¹ อย่างไรก็ตาม อาจถือได้ว่า หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามในการศึกษาผู้หญิงในแนวสตรีศึกษา (women studies) ซึ่งเป็นอีกประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามพบว่า แนวทางการศึกษาและการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงในแนวทางสตรีศึกษามี 2 ระยะ คือ ระยะแรก เป็นการศึกษาในแนวทางสตรีนิยม (feminism) การศึกษาในแนวทางนี้

¹ หากสนใจประเด็นมานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ ดู สุเทพ สุนทรเกสซ์, 2540.

เชื่อว่า ผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคมและผู้หญิงมักถูกเลือกปฏิบัติ ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่ด้อยกว่าผู้ชาย นอกจากนี้พบว่า การศึกษาผู้หญิงในแนวทางนี้มิได้ต้องการเป็นเพียงกรอบการวิเคราะห์ทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังต้องการให้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อสิทธิและความเท่าเทียมของผู้หญิงในสังคมอีกด้วย นอกจากนี้ยังปฏิเสธการแบ่งหน้าที่และบทบาททางเพศโดยธรรมชาติของหญิงชาย และอธิบายว่า สิ่งเหล่านี้เกิดจากการปลูกฝังของสังคม ส่งผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหญิงชายสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2535:123-125)

อย่างไรก็ตาม แนวทางการศึกษาในระยะแรกนิยมใช้กรอบการศึกษาแบบตะวันตกเป็นสำคัญ และค่อนข้างโน้มเอียงที่จะใช้กรอบการอธิบายและเกณฑ์การตัดสินตามแนวคิดของสังคมตะวันตก รวมทั้งยึดแนวทางการต่อสู้โดยเน้นบทบาทนอกบ้าน เช่น ด้านการเมือง หรือด้านเศรษฐกิจเป็นหลักและผลักให้ผู้หญิงในอุษาคเนย์กระทำตามมาตรฐานนั้น ส่งผลให้ภาพผู้หญิงที่ปรากฏมีลักษณะแนวราบและขาดการคำนึงถึงบริบทของสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กลไกทางวัฒนธรรมเป็นตัวป้องกันมิให้ผู้ชายเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงได้อย่างเต็มที่ เช่น พิธีกรรมและการนับสายทางฝ่ายหญิง เป็นต้น

ระยะที่สอง นักวิชาการสตรีนิยมยุคทศวรรษที่ 1980 จนถึงปัจจุบัน ได้นำคำว่า gender¹ มาใช้อย่างกว้างขวางเพื่อเน้นย้ำให้คนในสังคมสามารถแยกแยะได้ว่า สภาวะทางเพศแบบไหนเป็นสภาวะธรรมชาติ และสภาวะทางเพศแบบใดคือสิ่งประดิษฐ์ของสังคม (social invention) (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2547:6)

นอกจากนี้ประเด็นคำถามที่สำคัญที่ได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับในการศึกษาเกี่ยวกับสตรีคือ ความเป็นผู้หญิงเป็นลักษณะสากล หรือว่าความเป็นผู้หญิง

¹ คำว่า gender นั้นนักสตรีนิยมไทยได้เคยให้ความหมายแก่คำนี้ในยุคแรกๆ ของการนำมาใช้ทางการศึกษาว่า หมายถึง “บทบาทหญิงชาย” “บทบาททางเพศ” “ความสัมพันธ์หญิงชาย” เป็นต้น ซึ่งสื่อความหมายไปในเชิงที่ทำให้เชื่อว่าหญิงและชายมีบทบาทที่ตายตัว ซึ่งสังคมกำหนดให้ แต่ต่อมาในยุคหลังๆ ได้มีการคิดค้นคำอื่นมาใช้แทน เช่น “เพศสภาพ” “เพศภาวะ” “เพศสัมพันธ์” และ “เพศวัฒนธรรม” แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันการใช้คำ gender ในความหมายภาษาไทยโดยนักสตรีนิยมไทยยังมีการต่างคนต่างใช้ตามความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มเป็นสำคัญ

เป็นลักษณะที่ผันแปรไปตามชนชั้น ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเฉพาะของผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่างๆของโลก บทความเกี่ยวกับสตรีนิยมจึงปรากฏในลักษณะเช่น การศึกษาสตรีผิวสี สตรีในโลกที่สามที่คำนึงถึงบริบทและความแตกต่างหลากหลายด้านชนชั้น ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ ซึ่งเป็นไปในทางเดียวกันกับการเสนอแนวคิด โดยนักมานุษยวิทยาบางกลุ่มที่สนใจการศึกษาแนวสตรีนิยมได้ตั้งคำถามและคัดค้านการเสนอทฤษฎีจากตะวันตกที่ส่วนใหญ่มีสมมติฐานที่ว่า ความไม่เสมอภาคทางเพศ เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นในทุกวัฒนธรรม ความไม่เท่าเทียมทางเพศจึงเป็นความจริง ที่เป็นสากลของชีวิตทางสังคมของมนุษย์ หรือสังคมร่วมสมัยทั้งหมดล้วนถูกครอบงำ ด้วยผู้ชายทั้งสิ้น โดยนักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในหลายๆ สังคม ไม่ได้เป็นสากลแบบตะวันตก และการนำแนวคิดรวมถึงทฤษฎีของ ตะวันตกมาใช้ศึกษาสตรีในอุษาคเนย์จึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการทบทวนหรือต้องด้วยความระมัดระวัง (หน้า 5)

หากหนังสือเล่มนี้จะมีคุณูปการอย่างไรคงจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและศึกษาด้านสตรีโดยเฉพาะการศึกษาผู้หญิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเชิงมานุษยวิทยาและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อการสร้างความเข้าใจต่อความเป็นเพศหญิงและชายอันเกี่ยวเนื่องกับบริบทและสถานะที่แวดล้อมสังคมที่อาศัยอยู่ได้อย่างน่าสนใจ

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บก. 2543. **สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2535. **อิตถีศาสตร์**. กรุงเทพฯ : เจนเดอร์เพลส.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2538. “ที่นี่ห้ามกร่างแบบนี้” ใน **ผ้าขาวม้า, ผ้าซิ่น, กางเกงใน, และ ฯลฯ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2545. ว่าด้วย “เพศ” ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ
ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และกามารมณ์. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปราณี วงษ์เทศ. 2543. เพศและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

สุชาดา ทวีสิทธิ์, บก. 2547. “เพศภาวะ : กระบวนทัศน์เพื่อโลกใบใหม่ที่เท่าเทียม”
ใน เพศภาวะ : การท้าทายร้าง การค้นหาตัวตน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สุเทพ สุนทรเกสัช. 2540. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์: รวมบทความเรื่อง
ว่าด้วยการประยุกต์ใช้แนวความคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยา
ในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

อมรา พงศาพิชญ์, บก. 2548. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Andaya, Barbara Watson, ed. 2000. **Other Part: Women, Gender and
History in Early Modern Southeast Asia.** Center for Southeast Asian
Studies, University of Hawaii at Manoa.

Reid, Anthony. 1993. **Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680.**
Yale University Press.

Turton, Andrew. 1972. “Matrilineal descent groups and Spirit-cults of the
Thai-Yuan in Northern Thailand”, Journal of Siam Society 60 : 17-256.